

Напрямки удосконалення державного регулювання трансфертного ціноутворення у комерційних банках України.

ст. викладач ДВНЗ УАБС НБУ, м. Суми.

Савченко Тарас Григорович

У статті обґрунтовано необхідність удосконалення регулювання трансфертного ціноутворення для запобігання мінімізації податкових платежів банками з іноземними інвестиціями, які функціонують в Україні. Визначено напрямки удосконалення державного регулювання трансфертного ціноутворення на основі застосування рекомендацій ОЕСР.

Ключові слова: державне регулювання, трансфертне ціноутворення, банки з іноземними інвестиціями.

Summary

The article studies necessity of improvement of regulation of transfer pricing for prevention of minimization of tax payments by banks with foreign investments which function in Ukraine. Directions of improvement of state regulation of transfer pricing on the basis of OECD recommendations are defined .

Постановка проблеми. Мета державного регулювання трансфертного ціноутворення полягає у запровадженні механізму контролю за об'єктивністю розрахунку та розподілу доходів і витрат корпорацій для забезпечення прозорості податкової політики транснаціональних корпорацій (ТНК). Враховуючи поточну динаміку транснаціоналізації банківського сектору України (частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків за період з 01.01.2005 року по 01.10.2007 року збільшилась більш ніж у 3,6 рази і досягла 35%), дане питання набуває особливої актуальності в аспекті оподаткування фінансових транснаціональних корпорацій які входять на національний банківський ринок.

У вітчизняному законодавстві відсутні нормативно-правові акти щодо податкового регулювання трансфертного ціноутворення. У законі «Про оподаткування прибутку підприємств» [4] закладено опосередкований механізм регулювання внутрішніх цін транснаціональної корпорації, який

має низьку ефективність через відсутність конкретних методів розрахунку та контролю трансфертних цін.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Деякі вітчизняні та російські науковці схематично описують міжнародний досвід законодавчого регулювання трансфертного ціноутворення [2; 5; 6]. Проте залишаються поза увагою дослідників наступні принципові питання: 1) аналіз економічних передумов маніпулювання трансфертними цінами у комерційних банках з іноземними інвестиціями; 2) дослідження методів регулювання трансфертного ціноутворення розроблених ОЕСР; 3) визначення напрямків удосконалення національного механізму регулювання трансфертного ціноутворення.

Цілі статті. Метою написання статті є обґрунтування необхідності та визначення напрямків удосконалення державного регулювання трансфертного ціноутворення у комерційних банках України.

Виклад основного матеріалу.

Розвиток транснаціональних корпорацій, як форми організації виробничих відносин, призвів до певної трансформації сутності поняття «трансфертна ціна». Дане поняття все активніше використовується для позначення ціни за якою товари, роботи та послуги передаються між господарюючими суб'єктами, що входять до складу певної транснаціональної корпорації. Таким чином, зміст поняття «трансфертна ціна» поширюється на сферу міжгосподарських відносин.

У процесі податкового регулювання трансфертного ціноутворення для позначення наявності відносин контролю між суб'єктами господарювання у переважній більшості країн застосовується термін «пов'язані сторони» («related parties»). Ключовим моментом при визначенні взаємозв'язку між сторонами угоди є підтвердження ступеня контролю або значного впливу однієї особи на іншу. У відповідності до Міжнародних стандартів фінансової звітності (International Financial Reporting Standards) особа визнається пов'язаною з організацією, якщо вона:

1. прямо або опосередковано:

1.1 контролює або контролюється або знаходиться під спільним контролем даної організації (включаючи материнські та дочірні компанії),

1.2 має частку участі у даній організації, яка забезпечує значний вплив у даній організації,

1.3 має спільний контроль над даною організацією;

2. є одним із асоційованих осіб даної організації;

3. є товариством, у якому дана організація є одним із спільних учасників [6].

Таким чином, при розгляді питання щодо можливої взаємозалежності осіб увага державних органів (податкових, аудиторських, судових та ін.) повинна зосереджуватись на сутності відносин між суб'єктами господарювання, а не на юридичній формі даних відносин. Отже, за відсутності дозволу на відкриття філій закордонних банків в Україні, податкові проблеми пов'язані із трансфертним ціноутворенням можуть виникати на рівні міжгосподарських відносин. Зокрема, схема мінімізації податкових платежів на основі трансфертного ціноутворення може реалізовуватись між українським дочірнім банком та іноземною материнською фінансовою компанією або між українським та зарубіжним дочірніми банками, які контролюються однією материнською фінансовою компанією.

Економічна сутність проблеми, яка обумовлює необхідність державного втручання у механізм формування трансфертних цін, схематично викладена на рисунку 1. На схемі зображена умовна структура транснаціонального банку, материнська компанія якого знаходиться у Франції, а дочірні структури розташовані у Австрії, Нідерландах, на Кіпрі та в Україні. У даному прикладі зазначено країни, які дійсно займають лідируючі позиції при інвестуванні у банківську систему України, а також наведено реальні ставки оподаткування прибутку корпорацій (Таблиця 1).

Сутність проблеми трансфертного ціноутворення полягає у можливості цілеспрямованого завищення трансфертних цін за якими підрозділи

транснаціональної фінансової групи, які базуються у країнах із нижчим рівнем оподаткування прибутку (у нашому прикладі Кіпр, ставка 10%), передають ресурси іншим підрозділам, які базуються у країнах із вищими ставками оподаткування прибутку (у нашому прикладі Україна, ставка 25%).

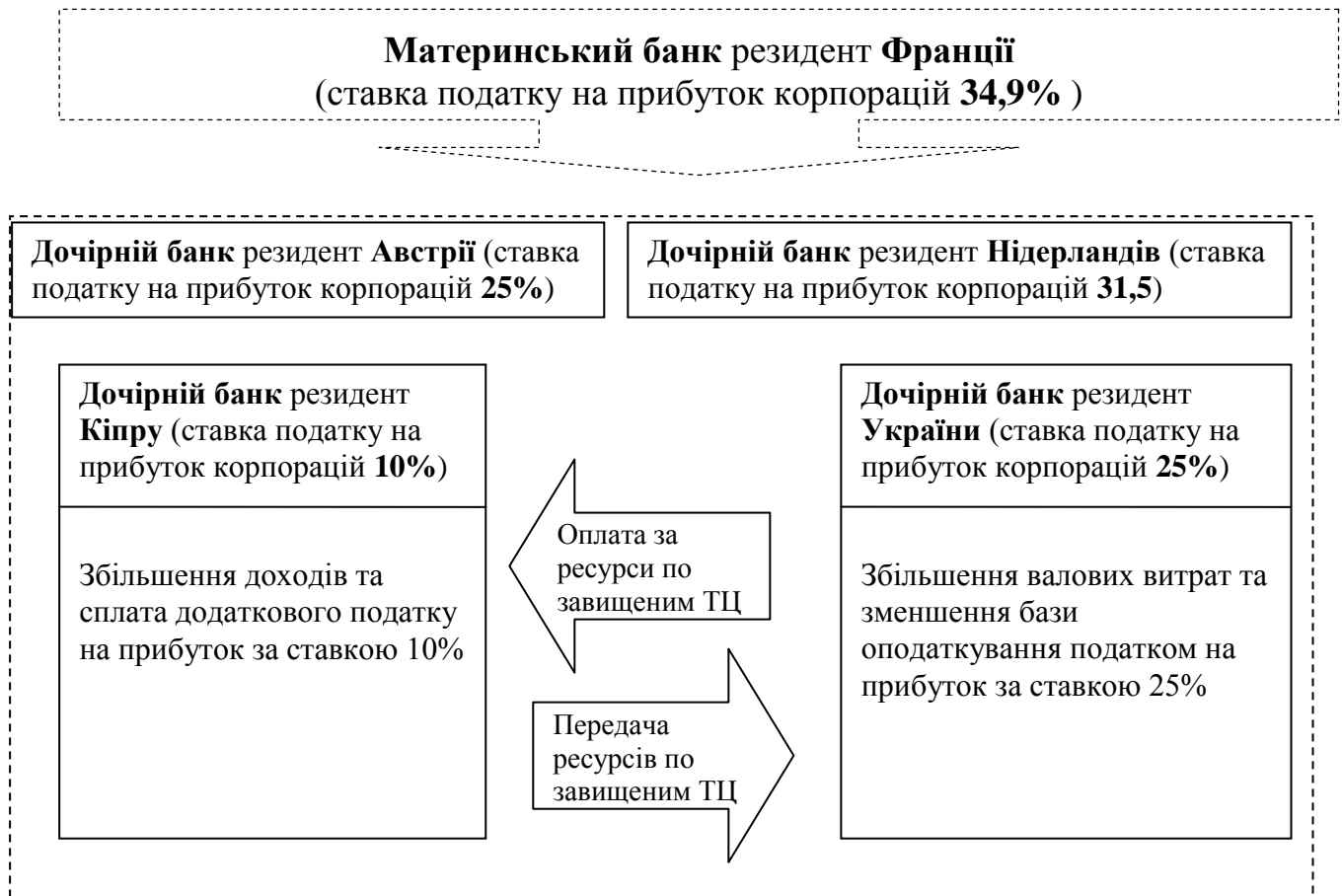

Рис. 1 Сутність проблеми маніпулювання трансфертним цінами.

Дана операція призводить до збільшення валових витрат українського підрозділу ТНК, що у свою чергу, зменшує базу оподаткування податку на прибуток та, як наслідок, податкові надходження в національний бюджет. З іншої сторони, фінансова група оптимізує (мінімізує) свої податкові платежі, так як виводить частину прибутку у країни із нижчим рівнем оподаткування.

Приймаючи до уваги зміст наукових статей [1, 3], використовуючи інформацію з сайту НБУ, офіційних сайтів комерційних банків та інші публічні джерела інформації, ми виявили банки, які контролюються

іноземними фінансовими групами (таблиця 1). За нашими оцінками, таких банків близько 30, тобто із 44 банків з іноземним капіталом які функціонували в Україні станом на 01.10.2007 року, ми виключили банки які: контролюються фізичними особами; набули статусу банку з іноземним капіталом на протязі останніх шести місяців; іноземний інвестор не володіє 50% статутного капіталу. Банки визначеної групи можуть отримувати фінансові ресурси від пов'язаних іноземних банків за трансфертними цінами для мінімізації податкових платежів.

Для підтвердження даної гіпотези ми проаналізували два параметри українських банків, які знаходяться під контролем іноземних фінансових груп: питому вагу коштів інших банків у структурі зобов'язань та ставки оподаткування прибутку корпорацій у країнах базування номінальних (реальних) інвесторів (Таблиця 1).

Таблиця 1

Характеристика банків з іноземними інвестиціями, які входять до складу транснаціональних фінансових груп

№ п/п	Банк, які контролюються іноземними фінансовими корпораціями	Закордонні інвестори	Частка інвесторів у статут. кап., %	Резидентність інвесторів	Ставка податку на прибуток корпорацій, *	Відношення питомої ваги коштів банків до питомої ваги коштів банків по системі***
Найбільші						
1	Райффайзен Банк Аваль	“Raiffeisen International”	96	Австрія	25,0%	104%
2	УкрСиббанк	“BNP Paribas”	51	Франція	34,9%	191%
3	ОТП Банк	OTP Bank Plc.	100	Угорщина	16,0%	211%
Великі						
4	Альфа-банк	ABN Ukraine ltd належить Альфа-груп	100	Кіпр** / Росія	10,0% / 24,0%	171%
5	ТАС-Комерцбанк	Swedbank	100	Швеція	28,0%	141%
6	ВТБ Банк, приєднано Внешторгбанк	Внешторгбанк	98	Росія	24,0%	165%
7	ВІЕЙБІ Банк	“TBIF Financial Services Group”	51	Нідерланди	31,5%	132%
8	Кредобанк	PKO BP S.A.	98	Польща	19,0%	53%
9	ІНГ Банк Україна	ING Group	100	Нідерланди	31,5%	166%
10	Сіті банк	Citigroup	100	США	34,0%	35%
Продовження таблиці 1						
11	Індекс-банк	“Credit Agricole S.A.”	98	Франція	34,9%	58%
12	Каліон банк Україна	Crédit Agricole Group	100	Франція	34,9%	83%
Середні						
13	Ерсте Банк	Erste Bank	100	Австрія	25,0%	295%

14	ТАС-Інвестбанк	Swedbank 2007	100	Швеція	28,0%	131%
15	Прокредит банк	ProCredit Holding	60	Германія	25,0%	23%
		Western NIS Enterprises Fund	20	США	34,0%	
16	НРБ - Україна	NRC Holding Limited (НРК)	100	Кіпр** / Росія	10,0% / 24,0%	113%
17	Хоум кредит банк	Home Credit Bank (PPF Group)	100	Нідерланди / Чехія	31,5% / 26,0%	20%
18	СЕБ Банк	SEB Group	99	Швеція	28,0%	140%
19	Банк Петрокоммерц-Україна	ОАО Банк «Петрокомерц»	75	Росія	24,0%	34%
Малі						
20	Унікредит банк	Bank Polska Kasa Opieki; Drukbank (UniCredit Group)	100	Польща / Італія	19,0% / 33,0%	187%
21	Банк «Універсальний»	EFG Eurobank Ergasias S.A (FG Group)	99	Греція / Швейцарія	32,0% / 30,0%	129%
22	Кредит Європа Банк	Credit Europe Bank N.V (Fiba International Holding)	100	Нідерланди	31,5%	214%
23	Електрон банк	Volksbank International	98	Австрія	25,0%	117%
24	БМ Банк	Банк Москви	100	Росія	24,0%	117%
25	Міжнар. іпотечний банк	IBM Group	100	Кіпр**	10,0%	12%
26	БТА Банк	ТуранАлем	51	Казахстан	30,0%	104%
27	Енергобанк	Національна резервна корпорація	91	Росія	24,0%	29%
28	Банк Ренесанс Капітал	Инвестиционная группа «Ренессанс капитал»	100	Росія	24,0%	191%
29	Банк Руский Стандарт	Банк «Русский стандарт»	100	Росія	24,0%	131%
30	Кредитвест банк	АТ «Алтинбаш Холдінг Анонўм Шўркетў» та ін.	100	Туреччина	30,0%	122%
31	Банк «Приватінвест»	Home Credit Bank (PPF Group)	100	Нідерланди / Чехія	31,5% / 26,0%	235%

*Джерело: Paying Taxes: The global picture 2006 / PricewaterhouseCoopers, World Bank;

** Джерело: Structures of the taxation systems in the European Union/European Communities, 2004.

*** Джерело: www.bank.gov.ua, показник розраховано на основі середніх залишків за статтями фінансових звітів банків станом на 01.07.2007 та 01.10.2007.

Виявилось, що більше двох третин банків, які належать до досліджуваної групи, залучають ресурси інших банків активніше ніж у середньому по системі, тобто у структурі їх зобов'язань кошти банків складають не менше 30%. Причому у восьми із досліджуваних банків, більше 50% зобов'язань формуються за рахунок коштів інших банків, що перевищує середній показник по банківській системі в 1,7 рази. Таким чином, нами доведено, що дані банки активно користуються ресурсами інших банків. Логічним видається припущення, що у більшості випадків ресурси надходять від

пов'язаних банків-нерезидентів, які можуть розташовуватись у країнах із значно нижчими ставками оподаткування прибутку корпорацій.

Далі ми провели дослідження резидентності інвесторів, причому ми спробували визначити як номінального так і фактичного інвестора. За результатами проведених досліджень встановлено, що більшість інвестицій в банківський сектор України надходять із Австрії, Кіпру, Франції, значною активністю також виділяються резиденти Росії, Нідерландів, Польщі. На основі звітності Європейського союзу, аудиторської компанії PricewaterhouseCoopers та Світового банку визначено ставки податку на прибуток корпорацій (таблиця 1). Виявилось, що більшість західноєвропейських держав, резиденти яких активно інвестують в українські банки, мають вищі ніж в Україні ставки оподаткування. У той же час, деякі східноєвропейські країни мають нижчі ставки податку на прибуток корпорацій: Угорщина -16%, Польща – 19%, Росія – 24%. Окремо необхідно зазначити, що резиденти Кіпру сплачують лише 10% прибутку у вигляді податку і займають значну питому вагу у структурі інвестицій у банківський сектор України. Отже, існують економічні передумови для мінімізації податкових платежів у вітчизняному банківському секторі через застосування трансфертних цін.

Необхідно зазначити, що за умови розташування материнських банків у країнах із вищим рівнем оподаткування прибутку, існує можливість мінімізації податків через надання ресурсів дочірніми банками або іншими структурними підрозділами фінансової групи, які знаходяться у країнах із нижчим рівнем оподаткування прибутку.

Як зазначалось вище, у вітчизняному законодавстві відсутні спеціальні нормативно-правові акти з питань регулювання трансфертного ціноутворення. Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» [4] визначено опосередкований механізм регулювання трансфертних цін через їх порівняння із «звичайними цінами» (пункт 7.4.3 закону). Звичайна ціна, відповідно статті 1 пункту 20 Закону, є аналогом

справедливої ринкової ціни. Останньою може вважатись ціна угоди між взаємозалежними продавцем та покупцем, які володіють достатньою інформацією про характеристики предмета купівлі-продажу та обізнані із цінами які склалися на ринках ідентичних або однорідних товарів (пункт 1.20.1 закону).

Основним недоліком даного механізму є відсутність описання конкретних методів розрахунку звичайної ціни, що значно знижує ефективність його практичного застосування. Даний недолік набирає принципового значення при відсутності ринкових аналогів предмету купівлі-продажу між пов'язаними особами. Зокрема зазначається, що у разі коли на відповідному ринку товарів (робіт, послуг) не здійснюються операції з ідентичними (у разі їх відсутності - однорідними) товарами (роботами, послугами), або якщо неможливо визначити їх ціну через відсутність або недоступність відповідної інформації, звичайною ціною вважається ціна договору (пункт 1.20.6. закону). Положення останнього пункту відкривають шлях до маніпуляцій трансфертними цінами у розрахунках між підрозділами транснаціональних корпорацій з метою мінімізації податкових платежів в межах національної економічної системи.

На нашу думку, економіко-правове регулювання трансфертного ціноутворення повинно удосконалюватись на основі використання міжнародного досвіду. Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) із 70-х років ХХ ст. займається напрацюванням нормативної бази у даному напрямку. Оновлені правила щодо регулювання трансфертного ціноутворення опубліковані ОЕСР під назвою «Рекомендації щодо трансфертного ціноутворення для багатонаціональних корпорацій та податкових адміністрацій» у 2001 році [9]. Вивчення даного документу дає підстави стверджувати, що ключовим при розрахунку трансфертної ціни є застосування принципу «витягнутої руки» (the arm's length principle). Сутність даного принципу полягає у порівнянні ціни між асоційованими (пов'язаними компаніями) та ціни подібної угоди між незалежними

компаніями. Спочатку аналізуються фактори які визначають порівнянність контрольованої та неконтрольованої угод: характеристики товарів та послуг; функціональний аналіз; умови контракту; економічні обставини; бізнес стратегія. Згідно пункту 1.15 [9], угоди визнаються порівнянними у разі відсутності різниць які могли б суттєво впливати на параметри угоди, які будуть порівнюватись згідно обраного методу трансфертного ціноутворення (ціна, маржа і т. д.); або може бути зроблене обґрунтоване та точне визначення даного впливу будь-яких відмінностей.

При визнанні угод порівнянними, інформація щодо необхідних параметрів неконтрольованої угоди (ціна, маржа і т.д.) використовується при застосуванні методів трансфертного ціноутворення. При наявності порівнянної неконтрольованої угоди рекомендується розраховувати трансфертні ціни одним із традиційних методів: порівняльної неконтрольованої ціни (comparable uncontrolled price method), ціни перепродажу (resale price method), витрати плюс (cost plus method). При визнанні умов угод не порівнянними можна провести дослідження іншої неконтрольованої угоди на предмет визначення її порівнянності, або проаналізувати можливість застосування методів розподілу прибутку: розподілу прибутку (profit split method) та чистої маржі від угоди (transactional net margin method) [9].

Фактори визначення порівнянності контрольованої та неконтрольованої угод та сутність методів трансфертного ціноутворення більш детально проаналізовані у нашій попередній статті [7].

Враховуючи специфіку проведення фінансових операцій в цілому, та банківської діяльності зокрема ОЕСР розроблено документи, що деталізують особливості застосування принципу «вितягнутої руки» у банківських установах. Найбільш суттєвим є уточнення визначення терміну «угода» в аспекті передачі банківських ресурсів за трансфертними цінами. Визначено, що при регулюванні трансфертного ціноутворення пов'язані банки прирівнюються до незалежних господарюючих суб'єктів які діють у таких же або подібних умовах. Також визнано можливості використання банками своєї

власної моделі вимірювання ризиків та методики розрахунку активів та капіталу філії. Зазначені аспекти можуть використовуватись банками для обґрунтування власної методики розрахунку трансфертної ціни [8].

Для спрощення дослідження механізму використання даних методів трансфертного ціноутворення, розглянемо виділені нами етапи їх застосування рисунку 2.

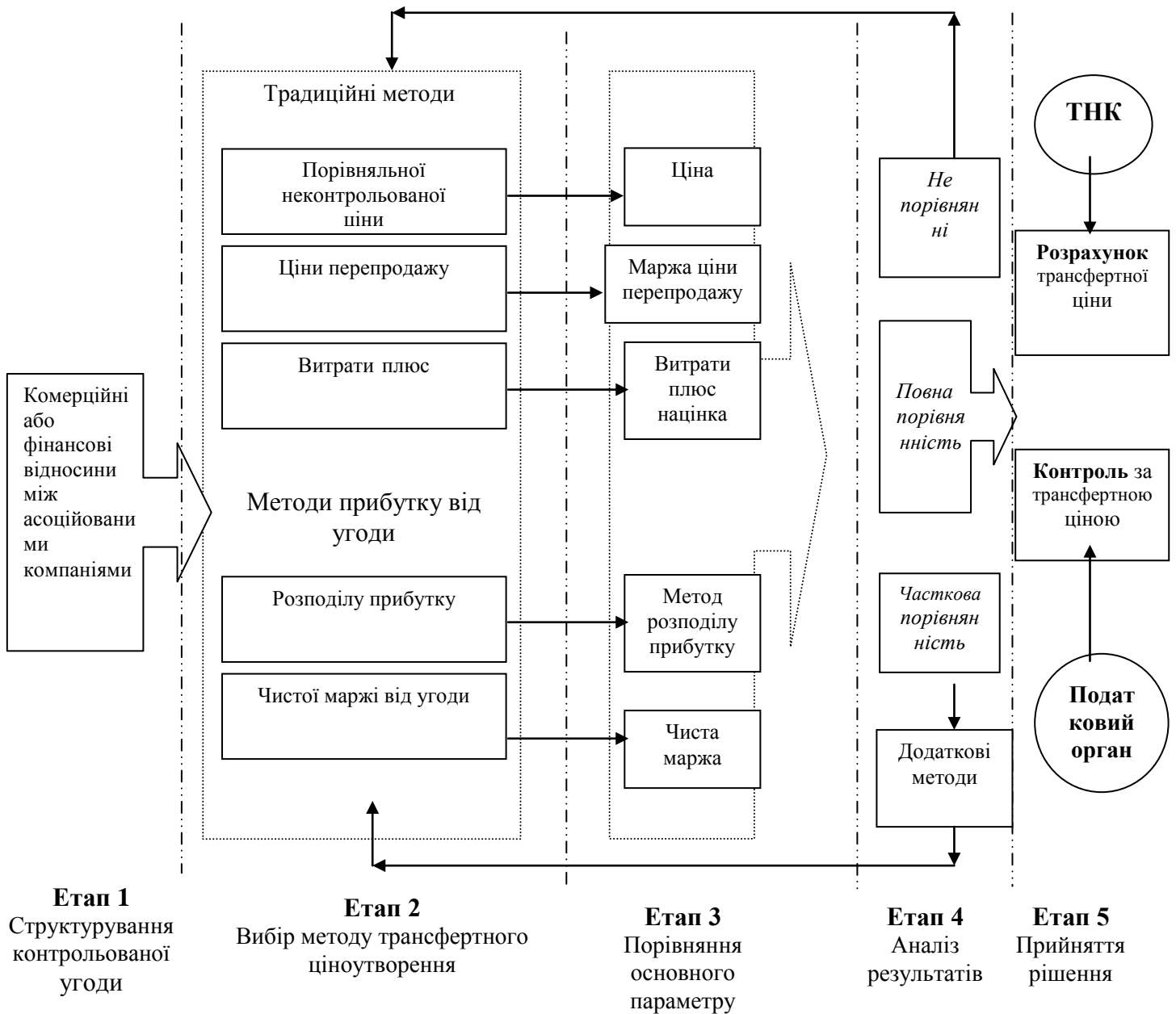

Рис. 2. Механізм використання методів трансфертного ціноутворення.

На першому етапі проводиться структурування контрольованої угоди: асоційовані компанії вступають у певні комерційні або фінансові відносини

які передбачають необхідність використання трансфертних цін. На другому етапі, на основі аналізу умов конкретної угоди між асоційованими компаніями, обирається метод трансфертного ціноутворення.

Далі проводиться порівняння основного параметру (ціна, маржа і т.д.), що використовується у даному методі на основі застосування принципу «витагнутої руки», тобто порівнюється відповідний параметр контрольованої та неконтрольованої угод. Як видно із рисунку 2, за результатами порівняння основного параметру може виникнути три альтернативні ситуації: параметри непорівнянні (не можна віднайти порівнянну неконтрольовану угоду з необхідним параметром); часткова порівнянність (порівнянна неконтрольована угода не забезпечує достатній рівень порівнянності параметра); повна порівнянність (параметри контрольованої та неконтрольованої угод можуть бути порівняні з достатнім рівнем об'єктивності). Таким чином у першому та другому випадку необхідно повернутись до етапу вибору методу трансфертного ціноутворення, а у третьому – прийняти рішення щодо трансфертної ціни. Наведена схема відображає подвійне функціональне навантаження методів трансфертного ціноутворення: з одного боку вони використовуються у якості методичних рекомендацій для транснаціональних корпорацій при визначенні трансфертної ціни, а з іншого – податковими органами при перевірці її об'єктивності.

Отже, ефективний національний механізм законодавчого регулювання трансфертного ціноутворення необхідно запроваджувати на основі врахування документів розроблених ОЕСР. Більшість країн Європи, а також США та Канада провели адаптацію національного законодавства на основі врахування рекомендацій ОЕСР.

На нашу думку, існує три напрямки удосконалення національного механізму державного регулювання трансфертного ціноутворення. По-перше, доопрацювання пункту 1.20 закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» для конкретизації методів розрахунку «звичайної

ціни». По-друге, прийняття спеціального закону щодо оподаткування транснаціональних корпорацій.

По-третє, прийняття проекту Податкового кодексу України №3405 від 28.03.2007 року із подальшим його доопрацюванням. У статті 3 проекту Податкового кодексу України визначено методи розрахунку звичайної ціни: порівнювальної неконтрольованої ціни (аналогів продажів), ціни перепродажу, “витрати плюс” та балансової вартості. Також зазначається, що метод порівнювальної неконтрольованої ціни є пріоритетним у застосуванні, метод ціни перепродажу застосовується якщо немає даних для застосування методу неконтрольованої ціни, метод “витрати плюс” застосовується, якщо немає даних для застосування методів ціни перепродажу та порівнювальної неконтрольованої ціни. Метод балансової вартості застосовується в останню чергу якщо немає даних для застосування інших методів. Таким чином, проектом Податкового кодексу України №3405 передбачається запровадження традиційних методів трансфертного ціноутворення, які рекомендовані до застосування ОЕСР. У разі прийняття Верховною радою України Податкового кодексу України проблема підвищення ефективності нормативно-правового регулювання трансфертного ціноутворення ТНК у значній частині буде вирішена. Але, на нашу думку, у подальшому необхідно буде розглянути можливість впровадження методів прибутку від угоди (розподілу прибутку та чистої маржі). Також певним недоліком проекту Податкового кодексу України №3405 є відсутність визначення терміну «трансфертна ціна», який набув широкого розповсюдження у теорії і практиці регулювання відносин транснаціональних корпорацій та податкових органів на міжнародному рівні.

Штрафні санкції за порушення податкового законодавства у сфері трансфертного ціноутворення є досить розповсюдженим явищем у закордонній практиці. Наприклад, у 1994 році податковими органами США за невірне використання трансфертних цін були застосовані санкції до 392 ТНК і донараховано в бюджет 3,5 млрд. дол. Об'єктами аудиторських

перевірок податкових органів США у 1996 році стали 56% американських та 50% британських корпорацій [2]. Таким чином, подальше ігнорування об'єктивної необхідності в удосконаленні механізму регулювання трансфертного ціноутворення в цілому та у банківській системі зокрема, уже найближчим часом, може призвести до значного недоотримання податкових надходжень до національного бюджету.

Список використаної літератури

1. Барановський О.І. Іноземний капітал на ринках банківських послуг України, Росії та Білорусі // Вісник Національного банку України. - 2007.- №9.- С.12-20 .
2. Вафина Н.Х. Трансфертное ценообразование: зарубежный опыт// Финансы и кредит. - 2003.- № 9.- С. 30-36.
3. Другов О.О., Рисін В.В. Оцінка рівня та перспективи участі іноземних інвесторів у функціонуванні банківської системи України // Формування ринкових відносин в Україні.- 2007.- № 6.- С.89-93
4. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28 грудня 1994 року // www.rada.gov.ua.
5. Крылов В.М. Трансфертные цены: основные функции и проблемы // Финансы и кредит. -2002-№7- С. 20-24.
6. Никитин С.М., Глазова Е.С., Степанова М.П. Трансфертное ценообразование в развитых странах // Деньги и кредит.-2006.- № 4.- С.35-41.
7. Савченко Т.Г. Напрямки удосконалення економіко-правового регулювання трансфертного ціноутворення в Україні //Економіка і регіон. – 2006. - №3. – С.48-57.
8. Serafi Rema, Kyte Justin. Banks' transfer pricing policies await Discussion Draft approval // International Tax Review. – 2004. – Industry Guide. – P. 23-27.
9. Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations – OECD Publishing, 2001.

Савченко, Т.Г. Напрямки удосконалення державного регулювання трансфертного ціноутворення у комерційних банках України. [Текст] / Т.Г. Савченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / УАБС НБУ. – Суми, 2007. – Вип. 22. - С. 147-159.